

KÖNYVSZEMLE

Bél Mátyás könyve Buda visszavívásáról

„A Mindenható Isten kegyelméből beköszöntött végül a Krisztus születése utáni 1686. esztendő, mely Budára vészt, a mieinknek szerencsét hozott...” — kezdi *Bél Mátyás* (1684—1749) európai hírű polihisztor *Notitia Hungariae novae historico geographica*, magyarul *Az új Magyarország történeti és földrajzi ismertetése* című, négykötetes hatalmas művének 1737-ben megjelent III. kötetében az *Ó és Új-Buda* történetét, valamint XVIII. századi állapotát bemutató részében Buda 300 évvel ezelőtti ostromának leírását. Az évfordulóra tekintettel, arra vállalkozott a Zrínyi Katonai Kiadó, hogy a négy kötetből kivége az ostromról szóló részt, s azt magyarra fordítva külön kötetben bocsássa a hazai olvasóközönség elé.

A szöveget *Déri Balázs* ültette át magyarra, s ugyancsak ő irt hozzá bevezetőt, jegyzeteket és glosszáriumnak nevezett összeállítást az eredeti, XVIII. századi latin szövegben található kifejezések, szavak értelmezéséről, megadva mindenütt előfordulási helyüket is, ami egyúttal mutatja, hogy mekkora nehézséget kell leküzdenie annak, aki e korszak latin nyelvéből fordít. A mai olvasó szerencséjére és örömére, *Déri Balázs* ezt a munkát magas színvonalon, nagy tudással végezte el. A kiváló fordítás pontosan adja vissza *Bél Mátyás* írását, nem érezni

rajta, hogy fordítás, csaknem korabeli magyarul irt munkának tűnik.

A könyv három oldalon beszél az ostrom előkészületeiről, majd nyomban rátér Buda körülzárására, a csatározásokra. Ismerteti a Viziváros, vagyis az ugyancsak fallal övezett külső városrész elfoglalását, s máris benne vagyunk a fősodorban, az elhúzódo ostrom (június 18. — szeptember 2.) változatos, gyakran izgalmas leírásában. Részletesen ismerteti a július 13-i első általános rohamot (amelyet még több fog követni), kudarcának okait, a híres löportorony-robbanást, Tüzes Gábor szerepét, azután a vár feladására szóló felhívásokat, amit a vár elismerten bátor parancsnoka, Ali Abdurrahman visszautasít, s gyakori kitérésekkel teszi tönkre a rengeteg fáradozással és emberáldozattal kiépített ostromműveket. A könyvből megismerjük a fővezér, Lotharingiai Károly és alvezérei magatartását, személyes bátorságukat. De nem célunk leírni *Bél Mátyás* Buda visszavívásáról szóló történeti munkájának tartalmát, inkább arra buzdítunk, hogy akit csak egy kicsit is érdekel hazánk múltjának ez a meghatározó eseménye, az ne sajnáljon kiadni 26 forintot ezért a könyvecskéért. Ha belekezd olvasásába, nem tudja majd abbahagyni.

CSONKARÉTI KÁROLY

Illyés Gyula naplója

Illyés Gyula életműve az egyik legnagyobb szabású teljesítmény a huszadik századi magyar irodalomban. Lehet-e egy ilyen nagyterjedelmű, s ismert — ismerni vélt — életműnek még meglepetése? Adhat-e a *Napló-jegyzetek* első megjelent kötete valami lényegesen újat? Aki szenciációra vár, aki ismeretlen dokumentumok, intím feljegyzések, leleplező közlések sorozatára kíváncsi, az alighanem csalódnia fog. Mert bár *Illyés Gyula* 1929 és 1945 között keletkezett naplójegyzetei sokféle célú és megfogalmazású jegyzetek, de sohasem születtek abból a célból, hogy irodalmi „titkokról” lebbentsék fel a fátylat. Mintegy mellesleg persze néha ilyen fátyolfellebbentő funkciót is ellátnak ezek az írások, de ebből a szempontból lényegük mégis a visszafogottság, a nagyfokú szemérmesség, zárkózottság.

Nem fog csalódnia viszont az, aki az életmű térképét kiegészítő, pontosító, újabb adalékként olvassa ezt a könyvet, amely minden szaggatottsága, hézagossága ellenére is összefüggő egész.

A napló rendkívül összetett, sokrétű irodalmi műfaj. Már szándéka szerint is: hiszen hol az író magáncélú feljegyzései, hol eleve a nyilvánosság számára készülnek. *Illyés Gyula* naplójegyzetei nem egységes alkotások. Az idők mélyéből fűzetekből, papírlapokról összegereblyézett anyag arról tanúskodik, hogy eredetileg *Illyés* munkanaplóként, műhelynaplóként alkalmazta ezt a formát, s ahogy haladt előre írói pályáján, úgy lett íróilag is mind érettebb az is, ami csak kidolgozandó ötletnek, hevenyészett feljegyzésnek készült. Mindvégig megőrződik azonban a *Naplójegyzetek* többműfajúsága, kevert jellege. Az egyik alapréteg a munkanapló, amely maga is kétféle. Hol egy-egy nap eseményeinek rendkívül tömör, utalásszerű feljegyzésével találkozunk, hol bizonyos gondolati anyag hasonlóan vázlatos rögzítésével. Egy második réteg tartalmazza a szó szűkebb értelmében a naplójegyzeteket, valamilyen problémakör folyamatosan megfogalmazott kibontását, esetleg valamilyen önéletrajzi jellegű cselekménysor elbeszélő rögzítését. Ide sorolnám a negyvenes években megcsodáló aforisztikus szövegeket is. Egy harmadik réteg levélszövegeket tartalmaz, feltehetően elküldött és el nem küldött leveleket egyaránt. S végül egy negyedik réteg olyan cikkeket, esszéket, emlékezéseket, amelyek eleve a nyilvánosság számára készültek, s amelyek nagyrészt meg is jelentek.

E műfaji sokoldalúságból is látható, hogy a *Naplójegyzetek* nem egységes mű, hanem egy egységes életmű műhelyének vázlatos keresztmetszete. Természetesen nem az a fontos, ami esetleg hiányzik ebből a kö-

tetből, hanem az, ami benne van. S ennek az anyagnak — most már nem műfaji, hanem tartalmi szempontból is négy réteget különíteném el. Az egyik réteg a szűkebben vett önéletrajz eseményeit rögzíti vagy beszéli el. Egy másik réteg az alkotás problémáival néz szembe, többnyire önelemző módon. Egy harmadik réteg az irodalom, az irodalmi élet gondjaival és eseményeivel foglalkozik, egy negyedik réteg pedig a társadalmi-politikai élettel. Az egyes rétegek természetesen át- meg átjáróznak egymásba, hiszen például a Magyar Csillag szerkesztése irodalom is volt, politika is volt, önéletrajzi esemény is volt, s önelemzésre is módot adott.

Egészen hasonló a helyzet az 1944-es és az 1945-ös év bemutatásakor.

Illyés naplójegyzeteiben általában olyan dolgokról van szó, amelyekről valamit már tudunk. Esetleg elég sokfélét. Ő azonban olyasmit tud hozzátenni, amit csak ő tudott, csak ő írhatott meg, s így a tárgyalt tény gazdagabban és hitelesebben áll előtűnk. Ez a *Naplójegyzetek* egyik igazi ajándéka. A másik pedig az, hogy nemcsak történelmi és irodalmi eseményekről, nemcsak egy művelődéstörténeti korszakról tudunk meg sok lényegeset, hanem egy életműről, s az azt formáló magatartásról is.

VASY GÉZA

Bevezetés a szépirodalomba

Esterházy Péter kortárs irodalmunk egyik legmarkánsabb egyénisége, irodalmi berkekben sikeres, sőt divatos író. Különös, egyéni stílusával hamar elismerést szerzett, meghódította a modern próza iránt fogékony közönség egy részét, elbizonytalanította a hagyományos kritika pozícióit, s rövid idő alatt előkelő rangot szerzett magának a mai magyar irodalomban.

Legújabb könyvében a némileg kibővített, eddig önálló művek formájában megjelent bevezetés-sorozat összegzését, bizonyos fokú szintézisét találhatjuk. A különálló részeket újszerű jelentéskapcsolatokkal, ötletesen kiagyalta montázstechnikával szervezi egységes alkotásfolyamattá, oly módon, hogy eközben a részek sem veszítenek önállóságukból, sőt bizonyos fokok a többi rész vonatkozásában új jelentéssikokkal gazdagodnak.

A vaskos kötetű duzzadt sorozat, miként eddig is megismerhettük, nem szűkölködik pompás ötletekben, játékos nyelvi humorban, abszurd helyzetekben, nem nélkülözi a légies költőiség és a vaskos, olykor trágár nyelvezet elegyítését, a tragikomikumot, és a mindent föloldó könnyed ironiát. *Esterházy* médiuma a nyelv, a nyelvi valóság kimeríthetetlen gazdagságával, egyfajta jelrendszerként értelmezve akár az opera-librettót, akár egy forgatókönyvet (*Idő van*).

Annak ellenére, hogy *Esterházy Péter* bármely formai eszközt ki tud aknázni, s *bármily virtuóz módon él a nyelv lehetőségeivel, egyben vissza is él vele*. A könyv lapjain gyakrabban találkozunk az irodalmi szöveggel, mint az igazi formateremtő művésszel. A rend kedvéért azért nyomban hozzátehetjük, hogy maga a világirodalom mutat arra példát *Joyce*-tól *Boris Vianig*: írni annyi, mint visszaélni a nyelvvél.

A mai olvasó — s nemcsak a konzervatívabb ízlésű, hanem az *Esterházyval* szimpatizáns is — a bevezetés-sorozat összegzését inkább modoros, vagy inkább direkt módon talányossá konstruált műnek vélheti. Úgy érzi, a szöveg megértéséhez nem kapja meg azokat a fogódzókat, amelyekhez feltétlen joga volna. Azok viszont akik vonzalmat, türelmet, és kellő megszállottságot éreznek magukban egy 725 oldalas írás rejtett összefüggéseinek, valós vagy vélt tartalmának a feltárásához, ez a könyv valóságos kincsésbánya.

Esterházy meghatározását saját művét illetően — miszerint „*pozitív konstrukció*” — bizvást elfogadhatjuk, csupán a konstrukció hatáskörében nem lehetünk biztosak. A fenntartást *Esterházy* legjellemzőbb írói módszereként alkalmazott *irratlan mennyiségű vendégszöveg* kapcsán érzem jogosultnak. Ez a fajta eredetiség természetesen nem feltétlenül az eredetiség hiánya, de a műalkotás végső befogadásánál feltételezi a kellő irodalmi jártasságot, vagy mindezt fokozva az eléggé sznob kicsengésű kellő „beavatottságot”. Idővel természetesen elhalványulnak azok a kapcsolatok, amelyek a kölcsönzött szövegeket az eredeti művekhez fűzik, de kérdés, hogy sok esetben eredeti vonatkozási rendszerükből kiszakítva megállják-e majd a helyüket, vagy ahogyan már gyakran ma is tapasztalható: teljesen mindegy, ki mondta, ha egyszer nem mond semmit.

Más oldalról közelítve a kérdést: *ami ma még szokatlan, különösen elterjedt a bevett irodalmi gyakorlatról, holnapra akár normatívává, kötelező érvényű irodalmi szabállyá válhat, feltéve, ha annak tekintik*.

Esterházy prózastílusának további lehetőségeiről, a bevezetés-sorozat hatásáról elhamarkodott dolog lenne bármit is jóslni. Egyelőre legfeljebb az epigonok sokasodó táborát tapasztaljuk.

GALLÓ SÁNDOR

BELÁNYI GYÖRGY

Életkép

*a fák alatt a föld felett
vigyázva járok hallgatag
a selymes puha füveket
simogatom talpam alatt*

*valaki tán nyomomba lép
bár útja nem is erre visz
csak arra jár amerre épp
az ég is azt suttagja: pszt!*

Ásotthalmi pillanatok

BAKACSI LAJOS VÁZLATKÖNYVÉBŐL

